

Az Ige tükrében.

Az élet mysteriuma.

„Ekkor monda Jézus az ő tanítványainak :
Ha valaki jönni akar én utánam, tagadja meg magát és vegye fel az ő kereszljét és kövessen engem.

Mert aki megakarja tartani az ő életét, elveszíti azt, aki pedig elveszíti az ő életét érettem, megtalálja azt.“ (Máté 16. r. 24., 25. v.)

„Nekem az élet Krisztus és a meghalás nyereség.“ (Filippi 1. r. 21. v.)

Az élet, az emberi élet legrejtettebb, legmistikusabb, de egyben legcsodálatosabb mélyére vezetnek ezek az igék. Vessünk csak egy intuitív pillantást az élet elrejtett valóságába ezen igék fénye mellett.

Az emberi élet három formában jelenik meg a földön. Három síkban fejlődik ki, valósul meg az élet: az anyagi, a szellemi és a lelki világbirodalomban. E három világ egymásnak nem ellentétei, de nem is azonosak egymás között: három egymástól minőségileg különbözű életbirodalom. Egyiksem mérhető a másikkal. Mindenik sui generis a maga birodalmában. Ez a három világbirodalom azonban még sincs elszigetelve egymástól: Összefüggés, viszony van közöttük. Közös vonást fedezünk fel, figyelünk meg intuitive bennük. Ez a közös fővonás az élet-lendület, az akarat: „Igen sebezhetetlen, eltemethetetlen van bennem, sziklákat repesztő: ennek neve az én akaratom: Hallgatagon halad és változatlanul az éveken át.“ — „keményszívű és bátor a szándéka és sebezhetetlen.“

Ki ne figyelte volna meg az anyagi világban ezt az élet-lendületet: a tavasz ébredésében, vagy az emberi test kifejlődésében milyen nagy energiával lendül neki az élet. Szinte látni lehet ezt az élet megmozdulást, sőt hallani néma lépéseit. Ugyanez az élet lendület van meg a szellemi világbirodalomban is. A szellem ébredése egy gyermekben szebb már a tavasznál: szinte sűgázik le arcáról a megmozdult szellemi élet. Aztán fejlődésében végig kísérni a szellemet, az intelligenciát, ki-mondhatatlan gyönyörűség, boldogság. Ki mondaná, hogy nem ugyan az az élet lendület nyilvánul meg a harmadik, legma-

gasabb világbirodalomban : a lelki világban. A testi és szellemi élet egy bizonyos pontján megmozdul valami az emberben és élni kezd, egy második test, amely már nem látható : a „lelki test.“ Szemek nyílnak meg rajta és látni kezd a láthatatlan. Eleinte csak homályos körvonalakat, majd egyre tisztább és biztosabb vonásokat. Hallani kezd titokzatos hangokat, amik egyre erősödnek. Tapintani kezd az anyagtalán kéz és belefogózik valamibe, ami után előbb sokáig kapkodott. Tehát meg mozdul az emberben egy láthatatlan lelki test és fejlődik, nő : egy élettendület viszi tovább és tovább „minden sirort keresztül.“

Három életformában ugyanaz az élettendület. Micsoda boldog megtapasztalás, ismerés ; gyönyörűség, boldogság !

De jaj, most jön még valami, ami közös mind a három életteletheletőségénél. Valami, ami elvágja, a közepénél szeli át az élettendületet. Kegyetlen, hajthatatlan valami, ami megakarja fogni, útját állani, lekötözni az élettendületet. Először úgy lép fel mint betegség, azután súlyos krízis alakjában végre megjelenik Ő maga. Oh, az élettendületet ketté vágja a Halál néma mozdulatlansága !

A megmozdult természetben a tavasz után ős és tél következik : „letűnés, levélhullás“... S a legszebb és legerősebb emberi test is a sírfelé zarándokol testi szenvedések, betegségek gyötrelmein keresztül. „Ehhez a világhoz való kapcsolódásunk szakadoz el és serken ki a vér a szívünkéből az elszakadott szálak gyökerénél.“ A szellemi világban még fájdalmasabb az élettendület megtörése. Milyen kegyetlen akadályok gördülnek az öntudat nekilendült élete elé : feledés, kimerültség, szellemi összeroppanás. És nézzük a lelki életet, mely az öntudat feletti hémiszfäraban ég felé tör intuitív szárnyakon (hit), a sugalmazás isteni indítására (kegyelem), miképen sebződik meg, bukik alá a tudat alatti erők kegyetlen kézérítésére. „Mennél jobban törekszik magasba, fénybe, annál erősebben törekszik gyökere a földbe, lefelé a sötétbe, mélybe, — le a gonoszba.“ „A szabad magasba törekszel te, csillagokat szomjuhoz a te lelked. Amde gonosz ösztöneid is szomjuhozzák a szabadságot. Hogy érezd szabadon, veszett ebeid azt akarják ; gyönyörtől ugatnak pincéikben, ha szellemed minden bilincset szétörni igyekeznek.“ Igen, a magasba törő lelki élettendületet alvilági erők bilincselik meg, mérgezik meg és örlik meg lassan-lassan, ha nem mentjük meg idejében.

Íme tehát az emberi élet bármelyik formájában két fő vonalból van összetéve, amelyek keresztezik egymást. Az egyik vonal jelenti az ős életerőt, az akaratot, a másik, amelyik elvágja, közepénél szeli át az eisöt, ez a halál hajthatatlan kegyetlen vonala. „Tehát ezen két vonal által, mely egy keresztest alkot, symbolizálva és reprezentálva van az emberi életnek minden reálitása.“

Minden ember előtt tehát kereszt emelkedik fel: mindenkinél a saját keresztje. Az emberi élet a kereszten vezet keresztül. Ahol nincs kereszt, ott nincs emberi élet. Ami áll az egyes emberre, áll a nemzetre, az egész emberiségre is.

Mit csináljunk a kereszttel? Ime a kérdések kérdése! „Ez az a helyzet, amely előtt az emberek legnagyobb része össze roskad és összeomlik. Nem tudják elfogadni a keresztet, hogy azután egy lelki hasznot csináljanak abból felsőbb természetük érdekében. „Lázzadoznak és zugolódnak a kereszt ellen. Utálják azt és visszavetik dacos fájdalomukban. Pedig az a vonal, mely utakat zár el, képes új, magasabb rendű utakat nyitni meg. Az anyagi élet traverzális vonala képes megnyitni egy magassabb világbirodalmat: a szellemit, az öntudat világát; a szellemi életé pedig még magasabb világot: a lelkit.

A földön a legfájdalmasabb, a legöntudatosabb és a leg-hatalmasabb kereszt a Krisztus keresztje, mert itt dőlt el az ember örök kérdése: mit csináljak a keresztemmel? Az ő keresztjén két világ ütközött össze: az isteni és a sátáni; a tudat feletti és a tudat alatti világ; a hit, remény, szeretet és a hitellenség, reménytelenség és gyűlölet világa.

Nézzétek miképen dicsőítették meg az Isten világa a Krisztus keresztjén. Hogy alakul át a kereszten a gyűlölet szeretetté, a reménytelenség reményé, a hitellenség hitté. A kereszten fordult egyet az emberiség lelke saját tengelye körül: eltűnt a tudat alatti sátáni világ, hogy felemelkedjék a tudat feletti isteni világ. A kereszten halálos sebet kapott a Sátán s öröme alázuhan a mélybe. A Szeretet győzött és feltámadott az örökéletre.

Mi a Krisztus keresztjének a titka? Az önmegtágadás, az önfeláldozás! Vállalni a keresztet, felvenni a keresztet! Veszítjük el az életünket, hogy megtaláljuk az életet, ami életünket! Tagadjuk meg hát önmagunkat, a mi bűnös, ó-emberünket és áldozzuk fel az egész új, megtért életünket szeretetből.

És egy nemzet megtagadhatja-e, föláldozhatja-e önmagát? Igen, vagy nem? Igen! Ha élni akar, csakis így élhet az a nemzet, amelyiknek életében hatalmas és súlyos kereszt emelkedik fel. Ha lázzadozik és zugológdik a saját keresztje ellen s nem tudja elfogadni azt, hogy új, lelki hasznot csináljon belőle, összeroskad és összeomlik a saját keresztjének ijesztő sulya alatt.

És te összeomló, roskadozó, szegény, szomorú magyar nemzetem, mikor számolsz le már a kereszteddel? Még mindig csak zugológdol és lázzadozol-e ellene? Mikor veszíted el régi életedet, hogy megtaláld az újat a te életedet?...

Mi tehát az élet mysteriuma? A kereszt! A Krisztus keresztje! Élet-e nekünk a Krisztus és nyereség-e a meghalás? Neked... nekem... nekünk... mindnyájunknak magyar testvéreim? Igen, vagy nem?! Mert ha nem, nekünk az élet átok és teher s a halál üres „tekintetű rém, mindennek vége.“

(Kolozsvár.)

Muzsnai László.

Igehirdetés. Kultusz.

Beszédvázlatok.

1. A kereszt bolondsága és botránya.

„... a zsidók jelt kívánnak, a görögök bölcsességet keresnek. Mi pedig Krisztust prédikáljuk, mint megfeszítettet a zsidóknak ugyan botránkozást, a görögöknek pedig bolondságot; ámde maguknak a hivatalosoknak, ... Krisztust, Istennek hatalmát és bölcsességét.”

I. Kor. 1. 22—24.

A keresztre háromféleképen lehet tekinteni: 1., mint értelmetlen, a világot és az életet elrútító esztelenségre. Ez a magábanbizakodó értelem álláspontja. 2., Mint átokra és büntetésre. Ez a maga erejéből jóvá lenni akaró, érdemeit fitogtató lélek álláspontja. 3. Mint Isten kegyelmének megnyilatkozására. Ez a hit álláspontja.

Pál apostol korában a görög és a zsidó világ szelleme képviselte a 2 első álláspontot. A görögök bölcsességet kerestek s ezért nekik a Krisztus keresztje, a Megfeszített bolondság volt; a zsidók jelt kívántak s ezért a keresztben megbotránkoztak. Velük szemben Pál hirdeti, hogy a Kereszt az Isten hatalma és bölcsessége. E három álláspont ma is meg van. Ez az örök harc a Kereszt körül. Mi hova tartozunk?

I. A görögök. Az értelem és a művészet népe, a világrendszer és a szép emberi rajongói. Világuk az élvezetre volt berendezve s a gyönyörködésre. Az elme játékaik voltak a legfőbb élvezet. Magukat imádták. Nagy problema sötételt fel előttük: a szenvedés kérdése. A szenvedés a görög előtt otromba, rút, utálatos dolog volt. De ennél még volt egy szörnyűbb dolog is, egy érthetetlen bolondság: az önfeláldozás, az önkénytes szenvedés és halál, a Kereszt, a Megfeszített Krisztus isteni szeretete. A görög bölcsék bűnnek tartották az önfeláldozást, amely romlásba taszítja az elkövetőjét, amint Prometheusban látjuk ezt kifejezve. De Prometheus még csak az emberi értelem hőse volt, bölcsességet keresett. A bűnt magára vevő Krisztusban ők nem láttak igazságot, bölcsességet, hanem bolondságot, mert lehet e nagyobb bolondság, mint másokért önkénytelenül szenvedni, mint magunk akaratából felvenni a rút, utálatos, borzasztó szenvedéseket és halált. Ez az önző, szívtelen, érzéki, emberimádó görög lélek csak kacagni tudott, csak megvetni tudta az Isten szerelmét. Ez a lélek nem halt meg a görögökkel. Ez az örök pogányság lelke. Ott van ma is azokban, akik a világot s az életet a maguk gyönyöre szolgájának, bölcsességük tükrének és hódolójának szeretnék s a szenvedéstől

akkor is irtóznak, ha ki nem kerülhetik, hát még attól, hogy önkényt, másokért áldoznák fel magukat? De aki meg akarja tartani az életét, elveszti azt!

II. A zsidók. A jog és igazság népe, az engedelmes szolgaságért méltó jutalmat váró béres. Igéreték fénye és a való rettentő sötétsége. A problema: hogyan szenvedhet a törvényszerű ember? Jób. De emellett egy sokkal kínosabb: hogyan szenvedhetett és feszíttethetett az átkozott fára a Messiás? Ők *jelt* kívántak: a dicsőség jelét. A kereszt az Isten haragjának jele volt. Ők nem láttak Krisztusban hatalmat, csak gyalázatot. A szenvedés előttük szörnyű büntetés s a Krisztusé egyenesen az Isten átka volt. Hogy lehettek volna ők, a törvény betűimádói, az átkozottnak követői. Csak botránkozni tudtak rajta. De rajtuk és az ő fiaikon maradt az Ő vére. Az örök zsidóság szelleme: Isten tartozik nekem boldogságot adni! Ezt érdemeltem én? Isten csodát fog tenni értem. Isten azonban nem tesz csodát, hogy higyjünk benne, hanem hinnünk kell benne, hogy csodáit átélhessük. A jelt kívánó nép kétségbeesve pusztul el, mert nem látja meg az egyetlen jelt, amelyben győzhet: a Krisztus keresztjét.

III. A hívők. Krisztus keresztje valóban a legnagyobb bölcsesség, amit a görögök bolondságnak láttak. Az Isten bölcsessége az: a Szeretet mely minden értelmet felülhalad. Kr. keresztje valóban a legistenibb *jel*, amiben a zsidók megbotránkoztak. Az Isten hatalmának jele: a megváltó és üdvözítő kegyelem.

A kereszt feszített Urat prédikáljuk. A Kereszt a Szeretet *isteni mértéke és törvénye*. Nem tudom, ki az Isten, milyen, mit akar velem addig, amíg a Kereszten meg nem látom azt az Istent, aki eltíporhatott volna és ehelyett szenvedett, meghalt, poklokra szállt miattam, helyettem, érettem. A tiszta, indok nélküli Szeretet ez: mert az én bűnös hiábavaló és átkozott lelkemet szereti Ő! Ez a legfőbb bölcsesség, maga az isteni *kijelentés*. A Keresztrefeszített Urat prédikáljuk: A Kereszt a *Kegyelem jele*. A bűn halálát és a lélek életét jelenti. Hatalom, amely átalveri, fára szegi, megöli bennem a rosszat és föl szabadítja a jót.

A kereszt bolondsága és botránya: az *isteni szenvedés*, a hívő ember dicsősége, kincse, diadala, mindene. *Vele szenvedni*, meghalni: ez az örök bölcsesség és az örök üdvösség záloga. Valóban rettenetes hordani a világ terhét — a Kr. keresztje, a szeretet nélkül; valóban átok jele a szenvedés a Kr. keresztje, az isteni kegyelem nélkül. De valóban minden boldogság teljessége szeretetből szenvedni és ezzel a *bölcsességgel* megcáfolni az értelem pusztító munkáját s a szeretet önfeláldozása által *jelévé* lenni az Isten életének e földön.

Mi prédikáljuk a megfeszített Krisztust.

M. S.

2. Az új harang szava. (Harangszentelésre.)

„Ha angyaloknak . . . nyelvén szólanék is, szeretet pedig nincsen én-bennem, olyanná lettem mint a zengő érc . . . Megmarad a hit, a reménység, a szeretet, ez a három. Ezek között pedig legnagyobb a szeretet.

I. Kor. 13. 1. és 13.

A dolgokat azok az érzelmek szentelik meg, amelyek hozzájuk fűződnek. A harang hideg, lélektelen érc, „zengő érc”, amelynek zengése csak azoknak a lelkeknek jelent valamit, akik ehhez a dologi eszközhöz szent érzelmeket fűznek. Az apostol ezeknek az érzelmeknek summáját a *szeretet*-ben foglalja össze. Ha nincs bennünk szeretet: akkor mi magunk is csak „zengő érc” vagyunk: beszélhetünk akármi szépet és nagyot, az mind semmit ér. Mennyivel inkább pusztá „zengő érc”, szépkongású semmi a harang, ha nyelvét nem a szeretet kondítja meg s ha nem ébreszt a zengése szeretetet a szívekben. Ezen az új haragon is csak akkor lesz az Isten áldása, ha a szeretet mennyei szózatát fogja zengeni, mert hallatára a szívekben ilyen szeretet lobog fel.

Szeretet az *isteni élet* iránt, amelynek számára ez a föld otthonul s mi magunk örökösieül hivatunk el. Ennek kell lennie: hívogató, zengő, biztonyságtévő *jeladónak* a bűn és halál világában a magasabb, szent és örök élet felől, amely *megmarad*. Mi marad meg? Az apostollal felelek: *megmarad a hit, a reménység, a szeretet, ez a három: ezek között pedig legnagyobb a szeretet.* De ezzel szemben hirdetnie kell az *elmúlását*, a halálát annak, ami nem isteni. Kongjon a halálharang: „elmúlik!” Zengjen az élet husvétii harangja „megmarad!” E kettőből hallja ki a szívünk az isteni szeretet diadalmas énekét!

I. „Elmúlik! Elmúlik!” . . . Kong a halálharang . . . Mi múlik el? *A test, a világ, a föld élvezetei, hatalma, dicsősége . . .* Oh halld meg ezt a harangszót, aa. Temetésre hív téged: búcsuzz el, szakadj el, temesd el magadban azt, ami ezekhez fűz és láncol téged.

„Elmúlik, elmúlik!” Kong a halálharang . . .

Mi múlik el? *Ami Isten ellen való, a bűn.* Oh halld meg ezt a harangszót, aa! Temetésre hív téged: öld meg, tipord el, temesd el magadban azt, ami Isten által örökóta halálra van ítélve: a bűnt és egész hadseregét: gyűlöletet etc.

Zengj, zengj te áldott, szent halálharang: hirdesd a *halálos ítéletet* minden felett, ami csak e világból való s ami az isteni étellel ellenkezik. Hallgasd, hallgasd a halálharangot: rendüljön meg földhőztapadt, bűnös szíved! Halljon meg bened a régi ember! . . .

II. „Megmarad! Megmarad!” zeng a husvétii harangja az életnek.

Mi marad meg? A hit. A hit egy magasabb világban, a lélek örökkévaló értékében, az Isten hatalmas és dicsőséges akaratának egyedüli uralmában. Oh halld! Életre hív téged: ébredj fel a test halálos álmából, a világ részeg szerelméből, az önbálványozás mámorából: add át magadat a Krisztus akaratának, hogy ő éljen benned a hit által!

Megmarad stb. Mi? A reménység! A reménység egy jobb jövődöben, az Isten országának eljövételében, a mennyei találkozásban! Oh halld meg! Életre hív téged: kelj fel a sötét reménytelenség sirjából és emeld fel a szemed a jelen vérell és korommal írt, könnytől olvashatatlan betűiről a meszi lát-hatásra és lásd diadalmas bércseit az Isten országának!

Megmarad!... Mi? A szeretet, amely legnagyobb. Oh halld! Életre hív téged: a borzasztó önzés és gyűlölet halálából édesen hív a szeretet boldog életére. Szent titkot hirdet: a szeretet minden értelmet felülhaladó bölcsességét!

Ime az új harang szava azokhoz, akik élni akarnak. Visszhangozzák a szívek a bűn halálát, a Krisztus feltámadá-sát, mint zengő, élő harangok!

M. S.

BC Gyülekezeti munka Evangelical Alliance Cluj

A presbiteri konferenciák módszere.

A belmissziói munkaágak közül úgy látszik a presbiteri konferenciák azok, melyek legnagyobb közkedveltséget értek el. Azért mondjuk, hogy közkedveltséget, mert egy olyan fenyegető veszedelmes kísértést is tartalmaznak e közkedveltségükben, melyről itt most nem akarunk szólni, de amely komoly megfontolást igényel. Pedig ez a munkaág nem a legkönnyebbnek, sőt a legnehezebbnek tartható az összes belmissziói munkaágak között, s érdekes lenne vizsgálni, hogy felkarolásában tényleg az Anyaszentegyház és Isten országa érdekében való munka, vagy pedig az a gyakorlati, bár alapjában határozottan téves és magamagát keservesen megbosszuló törekvés vezetett-e bennünket, hogy ha másutt is volt ilyen, legyen már nálunk is, vagy hogy ezzel, mint látványossággal, akarjuk esetleg elégedet-len híveink figyelmét elvonni. Ez utóbbi esetekben ne tartsuk egyébként, csak természetes következménynek, ha ez a munka eredménytelenül végződik és belőle se magunknak, se gyüle-kezetünknek semmi haszna nem lesz.

Az összes eddig tartott presbiteri konferenciákon, de különösen ezek után lehetett ugyan tapasztalni egy bizonyos ellen-

dülést, de az általános tapasztalat az, hogy ez a munkaág nem hozta még meg a maga igazi gyümölcsseit. A sok helyen tartott konferenciák csak olyanok még, mint az evangéliumi fűgefá, leveleznek, nagy ígéretek mutatnak, látszik itt is, ott is a lelkesültség, de gyümölcs még vajmi kevés mutatkozik. Ennek egyik oka kétségtelenül az, amit e folyóirat hasábjain a lelki munkákról szólva évek óta nem szününk meg hangoztatni, hogy ezek a munkák nincsenek gyors sikerekre berendezve s ilyeneket várni tőlük egyértelmű azzal a jelkívánással, melyet Jézus annyira kárhoztal a farizeusokban. Az olyan evangéliumi munka, melynek gyors sikerei vannak, vagy csak nagyon ritkán igazi, olyan időkben, mikor Isten Lelke nyilvánvalóan nagy és döntő hódításokat tesz az emberi lelkek között, vagy pedig efemer hatású, mert nem a lelkeket ragadta meg, csak az újság ingerével hatott.

A másik nehézsége ennek a munkaágnak az, hogy új volta miatt még nincs kidolgozva a módszere, menete, főképp pedig nincs benne továbbvitel és haladás. Maguk, akik ezt a munkát végzik, nemcsak nem kellene, hogy megelégedjenek azzal, ha bizonyos hatást elértek, hanem állandóan figyelni kellene rá, mi volt a nehézsége, hibája munkájuknak, hogyan juthatnak még közelebb azokhoz a lelkekhez, akiknek beszélnek, mi áll még a saját lelkük és azon lelkek között. Szóval nem elégedni meg azzal, hogy egy szép előadást tartottak, hanem nagyon komolyan keresni a módot, amely által maguk is alkalmasabbak lesznek ennek a munkának a végzésére. Innen van, hogy az ilyen konferenciák legfőbb veszedelme abban rejlik, hogy az összegyűlt presbiterek szívesen csendben és fejbólogatva végighallgatják ugyan a prédikáció ez újított formáját, de hazamennek azzal a tudattal, hogy egy különös fajta prédikáció meghallgatására hívtak el, melynek eredménye azonban ugyanaz, ami a többié, azaz semmi. Ezzel a gondolattal nagyon sok küzdelme van az embernek, mikor a presbitereknek beszél, még a legfigyelmesebb hallgatóság előtt is, nehogy a beszédét és mondanivalóját csak valami kötelességszerű beszédnek lássák s hogy azt, ami abban a pillanatban lelkét mindennél jobban betölti, mindenki hallgatói közül olyan fontosnak lássa, mint ő maga.

Kétségtelen, hogy ebben, mint általában az igehirdetés minden alakjában, nem is lehet más megnyugvása az embernek, mint hogy Istenre bizza az eredményt, melynek nagyságáról úgy sem felelős, egyetlen gondnak hagyva fenn a maga számára, hogy lelke igazi indítása szerint ne magától, hanem a Lélek indításából szólja az izenetet, és alázatosan helyezze Isten ítélete alá, hogy tetszik-e Istennek megindítani a reá bízott lelkeket, könyörögve Istennek, hogy míg másoknak prédikál, maga méltatlanná ne váljék, s meggyőződést szerezve arról, hogy alázatosan tud és akar-e Isten izenetének hirdetője lenni abban az órában?

Mivel azonban a Szentlélek munkásságának is vannak törvényei, erre a munkára is lehet megállapítani olyan szabályokat, melyek könnyebbé és valószínűbbé teszik a munka sikerét. Számot kell vetni azonban azzal, hogy, mint említettük, ez a munkaág a legnehezebbek egyike. Ezt a nehézséget a következő okoknak kell betudnunk, mely okok föltétlenül számbaveendőek a munkában magában:

Az első, ami nehezé teszi ezt a munkát, magának annak az elemnek a nehéz kezelése, akik között folytatni akarjuk, tudniillik a *presbiterek lelki életének nehézségei*. Számolnunk kell azzal, hogy a presbiterekben egy régóta elhanyagolt és az egyháznak csak külső dolgai iránt érdeklődő elemmel van dolgunk. Gondoljuk el, mi kell ahhoz, hogy egy falusi presbiter, akinek vallási élete évtizedes, sőt apái révén évszázados hagyományai szerint kimerült a vasárnaponkénti templombajárásban, az egyház anyagi ügyei iránt való lelkesedésben, gyűléseken való részvételben, csak megértse is azt, amit mi itt kívánunk tőle. Mit érthet ez az ember azokból a kifejezésekből, melyeket hangoztatunk: Krisztust a mi életünk Urának elfogadni, életünket Isten rendelkezésére bocsátani stb. Hát még addig mekkora út van, hogy lelkében, melyet sok részben az eddigi nevelés megtöltött azzal a gondolattal, hogy a vallás ünnepi ruha, hogy minden vallás jó, csak a kárvallás rossz, hogy a vallásos élet a becsületességben áll, felébredjen az önálló és öntudatos keresztyén életnek a csirája. A leggyakoribb és legkézenfekvőbb dolog, amit ő egy ilyen konferenciáról hazavisz, egy homályos megérzése annak, hogy az élete nem olyan, mint kellene, hogy valamire van szükség, amiről az a tiszteletes úr nagyon szépen beszélt, de amihez hozzákezdeni ő nem tud. Talán elfogta a lelkét valami szomorúság, ha gondolt az egyháza állapotára, amit ott rajzoltak, vagy egy bánkódás, ha a saját életének nehézségeire, keresztyére, vagy épen bűneire gondolt, de tiszta képet a tennivalókról még akkor sem alkotott magának, ha azok az előadásban konkrétizálva voltak. Jól érzi, hogy még azt megteheti, hogy kerülni igyekszik az otthoni családi élet surlódásait, nyilvánvaló és saját maga előtt is sokszor botrányosnak feltűnő bűneit, a káromkodást, lopást, családjával szemben való durvaságot stb., de hogy máról-holnapra odaállítson a felesége és felnőtt gyermekei elé azzal a szóval, hogy mától fogva pedig én a magam életét megváltoztatom, annyit jelentene, mint kitenni magát azok céltáblájának, akiknek gúnyjával vagy kérdezősködéseivel szemben megállani nem tartja magát eléggé erősnek. Sokszor figyeltem presbiteri konferenciákon az emberek arcát és mindig találtam olyat, akiről láttam, hogy ha lenne alkalom és eszköz, hogy azt a hatást, melyet ott kapott, valamivel állandósítsuk, abból a lélekből ki tudna fakadni egy egész család megszentelődésének a kezdete. De mindannyiszor elképzeltem, hogyan enyészik el az a kifejezés azon az arcon, amint

több és több lépést tesz meg haza felé, s amint arra gondol, ami az ő kis életét a következő nap érdekli. Minél jobban megismerjük a mi presbitereinket, annál jobban tudatára kell jönnünk annak, hogy a velük való foglalkozás, az a törekvés, hogy az ő életüket igazán a Krisztus anyaszentegyháza és ne csak egy szociális organizáció számára nyerjük meg, amilyen dicsőséges feladat, annyira nehéz, olyan nehéz, hogy nem is mi, csak egyedül Isten tudja megtenni. És hogy ebben a munkában nem is annyira a tanulmány, hanem a lélek az, ami a döntő szerepet viszi, s hogy főként olyan lelkek állandó hatására van szükség, akik az egyszeri konferencia felrázó hatását állandósítani tudják, nem mással, csak a saját lelkük testvéri segítségével. Annak a léleknek, amely most rázódott fel, mely most érezte meg először azt, hogy neki egy új életre van szüksége, nem szabad egyedül maradnia, azt támogatni kell, hogy benne el ne haljon az új élet csírája. Korülötte egy család, melynek tagjai nem részesültek az nap abban a tapasztalatban, amiben ő s aki az Istennel való találkozás drága világosságát viszi hazafelé a lelkében, nem szabad engedni, hogy egyedül maradván, azt mások benne kiolthassák.

A másik, talán ennél még nagyobb nehézség, magában a presbiteri konferenciák *céljában* rejlik. Ez a munka eleitől fogva úgy indult meg, hogy keresni kell a presbiterekkel egy olyan találkozást, melyen figyelmüket nem az egyház anyagi vagy szervezeti kérdései, hanem az Egyház örök és elmulthatatlan célja felé irányítjuk. Ez a gondolat egészen természetesen csakis abból a meggyőződésből fakadhatott, hogy egyházunknak ideje már egyszer nemcsak anyagi és szervezeti, hanem lelki ügyekkel is törődnie, s hogy egy keresztyén egyházhoz nem méltó elhanyagolni azt a lelki kincset, ami rá van bízva. Ez azt jelenti, hogy a presbiteri konferenciákról ki kell zárni még a látszatát is annak, hogy ott a presbitereket oktatni vagy éppen dorgálni és kitanítani hívtuk össze. Egy ilyen konferencia csakis úgy lehetséges, ha azon lelkész és presbiter, mint ugyanazon elhívás részesei, mint a szolgálatban testvérek jelennek meg. Csak egyetlen ilyen árnyék és a lelkek találkozásának, az Isten Lelke jelenléte megérezésének egyszerre vége. Legelőször és legjobban annak kell éreznie mindig újból és újból az Isten Lelke jelenlétét, aki ott a presbiterekhez szól, hogy azok is megérezzék azt. Éreznie kell, hogy egy a testvéreivel abban a pillanatban és köztük ugyanazon Lélek, felettük ugyanazon felelősség uralkodik.

Az egész munka céljában nem indulhat más úton, mint az evangélizálás módján. Ebben a munkában nem először konkrét célokat kell kitűzni, hanem arra kell törekedni, hogy a presbiterek *lelki életét indításokkal lássuk* el. Nagyon megvesztegető gondolat, melynek sokan felülnek az evangéliumi munkában, hogy konkrét célokat kell kitűzni az emberek elé, azt

gondolva, hogy a keresztyén élet elevenségét ezzel lehet biztosítani. A dolog azonban úgy áll, hogy egy életből konkrét cselekvések csakis akkor származhatnak, ha az a lélek már megéltjesedett a Krisztus életével, vagy legalább is megérezte annak érintését. Amíg ez meg nem történt, a cselekedetek, legyenek akár milyen helyesek és példaadók, abban a veszedelemben forognak, hogy kívülről diktáltak s szükségszerűen vezetnek egy alacsony önigazságosság gondolata felé.

Ezért első lépés, melyen egy alapos munka indulhat, a presbiteri konferenciáknál is az, hogy a presbitereket saját személyes életük Istennek való átadására és egy öntudatos keresztyén életfolytatásra vegyük rá. Tisztában kell lennünk azzal, hogy ez első lépés nélkül az egész munka hiábavaló, mert alapjaiban nincs felépítve. Minden további csakis ezen az alapon épülhet fel, ha először ezt az alapot vetjük meg. Csak a személyes, Krisztussal való életközösség adhatja meg egy további munka lehetőségét, melyre a konkrét munkára való építés megindulhat. Most kétségtelen, hogy sokkal könnyebb lenne a presbiterek gyülekezetét egy bizonyos konkrét tervnek megnyerni, még ha az az egyházi adó önkéntes megajánlása is, mint valami olyanra, mely természeténél fogva nagyobb önfegyelmet, magára való reflektálást kíván. Az egész életnek Krisztus számára való átadása, mindennapi életének Isten szempontja alá való állítása s ennek következtetes keresztülvitele az egész életében olyan gondolat, mely talán egyszerre megragadhatja akkor, mikor ennek szükségét erőteljesen eléje állítják, de csakhamar el is halványul szemei előtt. Fel kell tehát tüntetni a presbiterek előtt, hogy ez, a saját életük átadása az, amivel először számolniuk kell. Minden első presbiteri konferencia csakis az *evangélizálást* tűzheti ki céljául és csak abból indulhat ki. Az evangélizálás alapja pedig az, hogy az illető ismerje meg világosan, milyen helytelen úton járt eddig, lássa meg azt az életet, melyet elhanyagolt s felébredjen benne a vágy egy újabb élet után, mely élet csak a Krisztus szerinti élet lehet. Ezt a presbitereknél azzal szoktuk bevezetni, hogy hivatkozunk arra, hogy ezt az utat egész egyházunk elhanyagolta, hogy az egyház jelenlegi legnagyobb nehézsége épen abban áll, hogy a presbiterek életét akarjuk a Krisztus vezetésé alá adni, több uton lehet eljutni. El lehet az egyház nehézségei vázolásának oldaláról, melyet az előbb említettünk, de el lehet úgy is, hogy a saját személyes életük nehézségeire, akadályaira mutatunk rá, azokra a bűnökre, melyek őket gátolják a Krisztushoz jutásban, vagy végül úgy, ha a társadalmi élet terein mutatjuk fel előttük a Krisztus nélkül élő világ és nép életének nyomorúságait. Mind a három út fel akarja ébreszteni annak a tudatát, hogy az élet minden bajának oka úgy az egyház, mint az egyén és a társadalom életében az, hogy mi Krisztus nélkül keressük a kérdések megoldását. A három út közül az, amely az egyéni

életre hivatkozik, bár legtermészetesebb, nézetem szerint legnehezebb is, még pedig részben azért, mert már az egyházi beszédek ezt a módszert évek óta használják és el is koptatták, másrészt azonban azért is, mert ennek az útnak nem szabad általánosságokban mozognia, azaz itt arra volna szükség, hogy minden lelket a saját nehézségei, bűnei és akadályai pontos rajzával tudjuk megkapni. A nagy evangélikusok ezt az utat azért tudják jól használni, mert számtalan lélek nehézségeit ismerve, egész sorát ismerik azoknak az eseteknek, melyek egyes életekben előfordulhatnak s speciális esetek felsorolásával eljutnak oda, hogy egyesek az említett esetekben a saját magukéira ismernek. A mi nehézségünk itt abban van, hogy nagy általánosságokban beszélünk, annak meg az az oka, hogy nem igyekeztünk soha, sem az igehirdetésünkben, sem a pásztori munkánkban az *egyes lélek* mélyére hatolni, hanem megelégedtünk vagy kegyes szólamokkal, vagy legjobban esetben is azzal, hogy a könyvből olvasott tanácsokat osztogattuk, ahelyett, hogy annak a léleknek a speciális kérdéseit a saját lelki életünk világánál próbáltuk volna megvizsgálni. Mikor valaki először kezd nagyon komolyan egy-egy tépelődő vagy kísértések közt élő lélekkel foglalkozni, akkor jön rá, mennyi elhanyagolt, félretolt tapasztalata van az életében, melyeket soha észre sem vett. Különösen az imádság életében jutunk ilyen csodálatos tapasztalatokra.

A másik út, a társadalmi élet viszonyában való felmutatása a bűn munkáinak, hivatkozhat a presbiter tapasztalataira saját családjában, községében és vidékén. Ennek az útnak a rendkívüli nehézsége abban áll, hogy ezek a dolgok, hogy rossz a világ, rosszak az emberek, már valóságos közhelyek, melyekkel újat nekik nem mondunk, legfeljebb újból alkalmat adunk nekik arra, hogy megállapítsák, mennyivel jobbak voltak ők a maguk korában, vagy még most is azok. Ha rámutatunk arra a romlásra, mely előttük kézzelfoghatólag, saját családjukban, pl. gyermekeik könnyelműségében, az idősebbek iránti tiszteletlenségében, erkölcsi hiányokban stb. nyilvánul, valamivel tovább vagyunk, de ez is csak egy olyan megállapítás, melyet ők maguk is megtesznek anélkül, hogy a legcsekélyebb felelősséget éreznék e téren. Nagyon könnyen írják ők ezeket a bajokat a háború számlájára s ezzel vége van minden felelősségnek. A harmadik út, az az előnye, hogy míg egyrészt átfogja az előbbi kettőt is, másrészt egy olyan térre irányítja a figyelmüket, mely eddig teljesen kívül esvén, azon új szempontokat és világitást hozhat az egész tárgyba. Az egyház, mint egy hatalmas lelki kincs letéteményese, mint Isten országa eszköze, ők eddig erről az oldalról ezt nem látták. Látták az egyházat mint földbirtokost, mint hitelezőt, mint közvagyonot, mint intézmények fenntartóját, de hogy az egyház ezek felett egy örökkévaló kincs tulajdonosa, a Szentlélek munkatere, nekik dajkáló édes anyjuk.

ezt ha hallották is, nem jutottak világos tudatára. Még kevésbé annak, hogy ez az egyház lelki munkát végez, ebben él s hogy ebben rájuk szükség van. Eddig a lelki munkákat, ha végezte a lelkipásztor, azt az illető túlbuzgóságának vagy túlságos sok idejében való szórakozásnak, legjobb esetben annak tudták be, hogy művelni akarja a népet, de hogy az annak a lelkipásztor-nak lelki ügye, hogy őt a Krisztus szerelme szorongatja, hogy életét igérte és adja értük ebben, ez nem volt előttük világos. Amíg pedig ezt meg nem értik, nem számíthatunk a munkájukra. Ha erről beszélünk nekik, azonnal látjuk, hogy egy kis bizonytalanság után kezdik elképzelni a dolgot, azért ragadja meg őket annyira az az oldal, ha az egyház helyzetét vizsgáljuk előttük és azokra a feladatokra mutatunk rá, melyek ebben rájuk várnak. Természetes, hogy ennek is megvannak a nehézségei. Az kell hozzá, hogy olyan általános és élénk érdeklődést tudjunk kelteni az egyház helyzete és munkái iránt, mely önkénytelenül kitörjön abban a vágyban, hogy ezért az egyházért *kell* élni és dolgozni s hogy ezért még a legnagyobb magam élete átadását is meg kell tennem.

Világos, hogy a presbiteri konferencia gondolatmenete tehát a következő pontokon megy keresztül: először annak a helyzetnek a vizsgálása, melyben egyházunk van, mely az egyház egyes tagjaitól feltétlenül követeli, hogy mellé álljanak annak a kincsnek a megőrzésére, mely az egyház életét egyedül tudja fenntartani, azután felmutatása annak a felelősségnek, mely ebben a tekintetben az egyház minden egyes tagján, de különösen a presbitereken nyugszik, végül rámutatni arra, hogy ezt a felelősséget csakis egy személyes, Krisztusnak átadott étellel lehet vállalni.

A nehézségek harmadik csoportját a *módszer nehézségei* adják. Itt ugyanis, mint minden olyan munkában, hol nem efemer hatásokra célozunk, hanem mély lelki eredményeket akarunk elérni, az a veszedelem fenyeget, hogy ezek a hatások, mivel nagyon finomak és élesebb szem előtt vehetők csak észre, elenyésznek, mielőtt ki tudnánk őket használni. Lehet, hogy ezektől a hatásoktól néha túlságos sokat várunk, azt hisszük, mihelyt presbitereink hazaértek, azonnal átváltoztak s holnap már semmi nehézséget sem fog okozni ennek vagy annak keresztülvitele a presbiter-gyűlésen s csak akkor látjuk meg, hogy a dolog nem így áll, mikor már keserű lélekkel mondjuk magunkban, hogy hiábavaló ezeknek akármi, maradnak, amilyenek voltak! Ekkor a másik hibába esünk és semmi eredményt sem várva a munkától, csak valami olyan parádés dolognak tartjuk azt, amelyet jó megcsinálni, mert divat, de tulajdonképen semmit sem ér.

Egy konferencia lelki hatásai nemcsak, hogy nehezen vehetők észre, de még nagyobb gondot kell fordítani arra, hogy azok a hatások, ha megvannak, megmaradjanak és növeked-

jenek otthon. Semmi keresztyén munka sincs, amelyben ez olyan fontos volna, mint éppen a presbiterek közti munkában. Hasznosítani azokat az eredményeket, melyek magán a konferencián látszottak, az elvetett mag figyelemmel kísérése, gondozása, gyomlálása a lelkipásztor feladata. Ez az, amit ma nagyon nélkülözünk a presbiterek közti munkában, ez az oka, hogy a presbiteri konferenciák értéktelenségéről vagy legalább is eredménytelenségéről még ott is panaszkodni lehet, ahol különben a munka jól volt beindítva. Azt hisszük, hogy egy konferenciával el van érve a cél, „nálunk is volt már valami“, mi sem maradtunk hátrább másoknál. Csak természetes, ha az ilyen nincsen Isten áldása és e szép eredmény magától összeomlik, sőt nagyobb bajt okoz, mintha semmit sem tettünk volna, mert a gyom által elnyomott mag emléke megrontja a következő munkát is.

A presbiteri konferenciáknak nem szabad egy konferenciával megelégedniök, hanem folytatni kell a munkát. Az *első konferencia*, mint láttuk, evangélizáló jellegű, fel akarjuk vele ébreszteni a lelkekben a felelősség gondolatát és el kell jutnunk odáig, hogy az az ember meglássa, hogy ennek egyetlen akadály van és ez az ő életének a baja, melyet okvetlen Krisztus alapjára kell ézentül építenie. Ennek az első konferenciának a kihasználása most nagyon fontos az egyes gyülekezetekben. A lelkipásztornak azon kell igyekeznie, hogy úgy személyes beszélgetésekkel, mint a presbiteri gyűléseken a konferencián történetekre való utalásokkal, annak hatását mélyítse és biztosítsa. Az evangélizáló munkának, melyet a konferencia végzett, meg lehet az a hatása is, hogy egy lélekben ott ébred fel a vágy elemi erővel egy új élet után, de erre nem lehet biztosan számítani. Úgy, hogy a következő munkát mindenestre elő kell készíteni. Személyes érintkezéssel, esetleg a presbiterekkel tartott bibliaórákkal próbáljuk tehát ezt a hatást biztosítani.

A *második konferencia* már egy lépést tesz ezen az úton tovább. Ha az előbb vázolt előkészítés, illetve az első konferencia hatásának feldolgozása nem történt meg, akkor ez a konferencia talajtalan lesz, nem jut el azokhoz, akik a szükséges lépést nem tették meg. A második konferencia közelebb lép a dologhoz és meg igyekszik keresni azokat a módokat, melyek a keresztyén élet mélyítésére a presbiterek életében alkalmazhatók. Szól arról, hogyan élhet egy presbiter a családjával együtt az Isten Igéjével, az imádsággal, hogy nevelheti a saját életét a Krisztusnak való engedelmségben stb. Itt tehát konkrét tényekről van ugyan szó, de még mindig csak a keresztyén élet konkrét tényeiről, melyeknek egy megindult lélek munkáiból kell fakadnia. Veszedelmes lenne azt gondolni azonban, hogy itt csak tanácsokról vagy utasításokról van szó. Ez a konferencia már nem lesz olyan néma, mint az első, mert

némelyeknek a presbiterek közül lesz már ezekben a kérdésekben tapasztalata vagy valami indulása, melyről beszámolhat, persze, ha az első konferencia eredményét megpróbáltuk kihasználni. Ezen a konferencián — és ez lesz ennek második eredménye — nem lesz olyan kéretlen és kellemetlen hozzászólás sem, mely a konferencia vezetőjének sok gondot szokott okozni, mikor egy atyafi a saját egyéni panaszával áll elő a lelkész vagy az egyházi adó ellen megzavarva a hangulatot. Itt már mindegyik tudni fogja, hogy ide épülni és lelki dolgokat megbeszélni jön. Ennél a konferenciánál még fontosabb, hogy a hatását ne engedjük elenyészni. Járjunk utána, melyik presbiter az, aki az ott hallottak nyomán meg akarja próbálni maga és családja életében a keresztyén élet azon módszerei használatát, buzdítsuk azt a lelket, álljunk mellette nehézségei között, vállaljuk el, hogy az első héten minden nap vagy minden második nap elmegyünk a családi istentiszteletet megtartani s ha ezt lehet, használjuk ki ezeket az alkalmakat az erről való komoly beszélgetésre. Mindenekelőtt pedig *imádkozzunk érte, hogy az Isten lelke támogassa azt ebben és főként saját magunk komolyan szánjuk rá magunkat, hogy ugyanazon eszközökkel élni akarunk.* A mi tapasztalatainkból származik az az erő, mellyel segíthetünk másokon és ha az az ember látja, hogy a konferencián ajánlott módszert először magunk vesszük használatba, jobban hisz a konferencia vezetőjének is, de nekünk is. Ezeken a beszélgetéseken alkalmunk van a presbiterek előtt azoknak a lelki munkáknak az értékéről és jelentőségéről is szólni, melyeket az egyházközségben folytatunk és figyelmüket ezekre felhívni. Lassanként így alakul köztük és köztünk egy mélyebb kapocs, a keresztyén élettapasztalatok és közös keresztyén munkák kapcsa.

Igy készülünk elő a *harmadik konferenciára*, mely a harmadik lépése a presbiterek evangélizálásának. Ezen a konferencián már arra törekszünk, hogy a presbiterek közül azokat, akik az eddigi konferenciákon nemcsak résztvettek, hanem a fent vázolt menetet követték is, most már az *egyház munkaközösségébe vezessük be.* A harmadik konferencia tárgya az a kérdés: mit kell tennie a presbiternek az egyház munkájában. Felkeressük velük azokat az alkalmakat, melyekben a presbiter a lelkész mellett nemcsak a támogató, de a tényleges segítő szerepét is betöltheti, felmutatjuk a feladatokat, melyek reá azon gyülekezet pásztora szervezése terén várnak. Itt már aztán igazán konkrét dolgokról van szó és ezeknek itt van a helye. Es ebből látszik is, hol hibáztuk el eddig a dolgot. Azt hittük, hogy a presbiterek öntudatának emelésével, munkára való felhívásával mindent megcselekedtünk, elfelejtettük, hogy egy komoly és öntudatos keresztyén munka csak egy komoly ker. lélekből fakadhat. Ha azonban ez a lélek Isten Lelke által érintetett, amire Isten a presbiteri konferenciát felhasználhatja

és igyekeznünk kell olyanná tenni, hogy felhasználhassa, akkor nem lesz részünk abban a tapasztalatban, hogy munkára kész lelkek helyett a konferenciák okvetetlenkedőket fognak képezni.

Ezt a három pontját a munkának, a három egymás után következő konferenciát olyan időben tartjuk meg, melyek a közbeeső előkészítés elvégzésére elég időt hagy.

Egy azonban föltétlenül világos és parancsoló erővel áll előttünk: csakis olyan konferencia sikerül és hoz áldást, melyet nem másért, hanem *Isten országa előhaladásáért*, nem mással, hanem *imádkozó, az odagyűlő presbiterekért Isten előtt tusa-kodó lélekkel*, végzünk. Így lesz a „presbiteri konferenciából”, mely jelenlegi alakjában nem konferencia, igazán tanácskozása azoknak, akik Isten országának építéséért jöttek össze.

I. L.

A Lelkipásztori munkarend-hez.

Ha valahol kívánatos a helyes munkabeosztás, akkor a lelkipásztor munkájában elmaradhatatlanul szükséges, már foglalkozásának kötelessége miatt is. Azonban ez a beosztás realitása nem nélkülözheti az u. n. „hivatalos” teendők mellett a gyülekezeti, a lelkipásztor családja és a maga egyéni saját-lagos szükségleteinek figyelembevételét.

A gyülekezet hitéletének adottsága mindenütt másképp határozza meg a lelkigondozás és szeretetmunka tartalmát és ennél fogva annak időhözkööttségét is.

A lelkipásztor családi körülményei szintén beleszólnak munkarendjébe és maga egyéni ambíciói ismétellen módosító-lag hatnak foglalkozásának beosztására.

Azután más a munkarend télen és más nyáron. Mindezek megfontolásával a naponkénti munkarendet nem lehet iskolás órarend szerint megállapítani.

Az én nyári munkaosztásom hétköznap ez: Reggel 4. $\frac{1}{2}$ 5—6-ig házkörüli foglalkozás és torna. $\frac{1}{2}$ 7— $\frac{1}{2}$ 9-ig csendes óra, istentisztelet, konfirmációi oktatás.

9—12-ig dolgozószobámban: irodai teendők, készülés,* majd vallástanítás. Híveim ezt az időt használják fel személyes dolgaik megbeszélésére.

12—2-ig a család körében és házfoglalkozás, pihenés.

2— $\frac{1}{2}$ 5-ig olvasás, készülés, tanulás, 5—7-ig kerti munka vagy látogatás. 8—10. $\frac{1}{2}$ 11 olvasás, készülés, zene, csendes óra. (hetenkint kétszer dalárda, bibliakör).

* Igehirdetési programm félénként előre van megállapítva.

Vasárnap : 4. $\frac{1}{2}$ 5—6-ig mint rendszeren, 6—7-ig csendes óra. 9—10-ig vasárnapi iskola vagy a csendes óra folytatása.

$\frac{1}{2}$ 11— $\frac{1}{2}$ 12-ig Istentisztelet. $\frac{1}{2}$ 12-ig gondnok, egyháziakkal való megbeszélések. 3—4-ig istentisztelet. 4—6-ig énekóra 6—8-ig hiveimmel érintkezem.

A testi munkát még abban az esetben sem hagynám el, ha nem volnék ráutalva. Nagyon alkalmas eszköz az önfegyelmzésre és bárminő munka pontos elvégzéséhez való szoktatásra.

Ezt a programot a szó teljes értelmében betartom, kivélt csak utazás, vagy valamelyes gyűlés alkalmával teszek. Munkabeosztásom nem mai keletű, még mint egész fiatal ember is így éltem s így voltam képes, tanítva tanulni.

Dr. Mezey Mihály,
lelkipásztor.

Tudomány és világnézet.

A filozófiai világnézet a theologia tudományos kialakításában.

BCU Cluj / Central University Library Cluj
— A Böhm filozófiája a theológiában. —

1. Apáczai Cseri János a mi erdélyi magyar filozófusunk „De summa scholarum necessitate” c. beszédében, az egyházi férfiakhoz intézve szavait, így kiált fel: „De én amennyire csak erőm engedi, fenszóval hirdetem, hogy ezt hallja meg a magyar nép: a theologia nagyon hasonló a sashoz, melynek jobbszárnya a philologia, balszárnya pedig a philosophia. Metszd el az egyiket, nem fog a légben magasan emelkedni, ha mindkettőt lemetszed, csak a földön vesztegel; ha mindkettő ép, a legmagasabb egekbe tör.” Ebben a lendületes megállapításban az a kétségtelen igazság, hogy a theologia, amennyiben tudomány, tehát amennyiben nem zavarjuk össze a saját határait a valósággal, mint tudomány a lendítő erejét a hozzá mint tudományhoz legközelebb eső filozófiától nyeri. A theologia nem egy a filozófiával, sem a filológiával, még kevésbé a historiával, de amennyiben köze van ezekhez, kétségtelenül a legtöbb köze a filozófiához van. *És egészen bizonyos, hogy rossz theologus az, aki egyszersem nem filozófus is.* Ez nem azt jelenti azonban, hogy viszont, aki jó filozófus, maga-magától értetődően jó theologus is, tehát Apáczai fenti megállapítását azzal kell ki egészítenünk, hogy a sashoz hasonlított theológiának említett két szárnyán kívül a szíve az a harmadik tényezője, amely nélkül a magasba repülni nem tud, mert szárnyainak erőt a szíve

ad. A theológiának a szive pedig annak a trászszendens való-
ságnak az életnyilvánulása, amelyet a theologia mindenha
kijelentés-nek nevezett. A kijelentés tényének az elsikkasz-
tásával a theologia a sajátosságát veszíti el, mint tudománynak
oda van az autonómiaja s szükségképen felolvad a szellem-
tudományok különböző ágaiban.¹ Azonban a theológiának az
Apáczai által említett két szárnya sem egyenlő jelentőségű,
amint azt már jeleztük, mert a filozófia jellegénél és segítő
hasznánál fogva is közelebb van a theológiához, sőt — a ma-
gunk részéről — a filologia helyett inkább a históriát valljuk
a theologia másik szárnyának, miután a filologia a theologia
szolgálatában csak harmadik helyen következik, amennyiben a
közvetlenebb szolgálatot teljesítő históriának a szárnyául szol-
gál. Ha tehát Apáczait teljesen megkorrigáljuk, akkor az ő
lendületes megállapítását így formulázhatjuk: *a theologia nagyon
hasznó a sashoz, melynek a jobbszárnya a filozófia, balszár-
nya pedig a historia.*² Nem vitalkozunk afelett, hogy a kettő
közül melyik a fontosabb, mert egyformán fontosak, mert a sas
csak két szárnyal tud repülni, aminthogy felemelkedni is csak
úgy tud, ha mindkettőt egyformán kiterjesztette.

2. Feladatunk szerint azzal a szolgálattal kívánunk foglal-
kozni, amelyet a filozófia nyújt a theológiának mint tudománynak
a kialakításához. És pedig — s ez teszi tanulmányunkat
sajátossá — egyenesen azzal a szolgálattal, amelyet a Böhm
Károly filozófiájának szelleme által sugallt filozófia nyújt a
theológiának.³

A filozófiának mint tudománynak a sajátos jellegében
vannak vonások, amelyek bizonyos rokonságot létesítenek a
theológiával, amennyiben a theológiának tárgyául szolgáló
keresztyén vallás által involvált világnézet egyenesen inspirálója
volt és ma is az az európai filozófiának. De nem csak, hanem
ezentúl vannak egészen belsőleges érintkezési pontjaik is; a)
Mindenekelőtt a keresztyén vallás, belső lényegénél fogva,
egyenesen universális pillantású. Az élet és világ egészére ki-
hat, föléleli és létében kutatja annak mélységeit, ha nem is
kritikai úton, de a szív szent sovárgásaival és az egész lélek
látásaival. Egyetemes képet ad a látható és láthatatlan való-
ságról, aminthogy erre törekszik az európai filozófia is, ha más
úton és más célok szolgálatában is. A komoly és igazi filo-
zófiától nem is tagadhatunk meg bizonyos keresztyén szellemet,
bármennyire is tiltakoznak ez ellen mindkét oldalról, úgy a
praktikus élő keresztyén lelkek, valamint a kritikai szellemű

¹ Dr. Tavaszy Sándor: Világnézeti kérdések. Torda, 1925. 165 s. köv. lapjain.

² Lásd idevonatkozólag i. m. 144. és köv. lapjait.

³ Tanulmányunk históriai vonatkozásait lásd: dr. Makkai Sándor: Az erdélyi református egyházi irodalom 1850-től napjainkig c. tanulmányát a „Református Szemle” 1925. évfolyamában.

filozófusok közül igen sokan. Aki azonban a kérdést egész mélységében tudja átpillantani s kellő tárgyilagossággal méltányolja úgy a keresztyén vallásos érdeket mint a filozófiai érdeket, elfogja ismerni megállapításunk igazságát. Az európai filozófia a problémák felvetésén és a filozófiai műnyelven kívül, amelyet a görög-római kultúrától nyert, a komoly kutatási ösztönét, zörgető és kereső vágyakozását, egységes substanciális felfogásra való képességét egyenesen a keresztyénségnek köszönheti.

b) Ne felejtjük el, hogy az európai filozófia egyenes folytatása a pátriszlikának. A pszichológiai önanalízist, az önfigyelést, a szó szoros értelmében vett reflektálást a keresztyénség szellemén keresztül és az által a nagy keresztyén személyiség Augustinus vezet be az európai filozófiába. És ne felejtjük el azt sem, hogy az ismeretkritikai szubtilis munkára kétségtelenül a keresztyén scholastika tanította meg az európai filozófiát.

Ha tehát a theologia tárgya: a keresztyén vallás és a filozófia között nem egy érintkezési pontra akadhatunk, pedig különböző nemű valóságok és két különböző kvalitású síkba esnek, mert az egyik gyakorlati élet, a másik pedig elméleti abstrakció, — mennyivel inkább érintkezhetnek a theologia és filozófia, amelyek ugyanazon kvalitatív síkban tartoznak, mert mind a keltő tudomány, amelyek ugyanazon fogalmi eszközökkel és ugyanazon logikai formák által formálnak egyetemes képet a valóságról.

3. De lássuk ezek után az általános fejtegetések után egyenesen a Böhm filozófiáján keresztül a theologia és filozófia közötti érintkezési pontokat.

Böhm Károly, ha tanult is theológiát, de sohasem volt szive szerint való theologus, sőt a korabeli theologiai irányok és azok szelleme annyira diszkreditálták szemében a theológiát, hogy egész életén keresztül bizonyos előítélettel és elfogultsággal tudott a theológiára gondolni. S mégis filozófiájának szelleme, egyetemes nézőpontjai, központi elvei mind olyan természetűek, amelyek rendkívül nagyjelentőséggel bírnak az ő világnézete emelkedett szellemének és széles látókörének megfelelő tudományos theologiai világkép és rendszer kialakításában.

A Böhm filozófiájára mindenek előtt, a keresztyén theologia szempontjából, az a jellemző, hogy problémái és egyes kérdései az ő rendkívül komoly és mély személyes szellemi életéből fakadtak; nem spekulatív jellegűek, hanem valóban a gyakorlati ész adta fel azokat. Egész rendszerének és világképének szelleme azt igazolja, hogy a szellemi élet és az abban domináló eszmék valósága iránt különösképeni érzéke volt, tehát a pusztá elgondolások, a fogalmakkal való dialektizálás sohasem volt kenyere. Viszont azonban a szellemiséget sem volt hajlandó, soha egyetlen gondolatával sem, feloldani és elveszíteni az egye—szubjektív—empirikus élet esélyeinek for-

gatagában. A szellemiség ratio cognoscendi-jét az egyéni szellem életében látta, de a ratio essendi-jét fölötte állónak vallotta. Egész rendszerén végigvonul az az alapgondolata: „Egyetemes az, ami mellett más nincs; biztos az, ami másként nincsen. Egyetemes az, amelyen kívül mást nem gondolhatunk; biztos az, amit másként nem gondolhatunk. *Ilyen valami pedig csak a szellemiség.* Egyebet mint szellemet nem ismerünk; másképen mint szellemileg, semmit sem gondolhatunk.”¹ Böhm Károly azok közé a filozófusok közé tartozik, akik alázatos és csak figyelésre kész (mondhatnók: engedelmes) lélekkel állanak az egyetemes szellemiség előtt és hódolattal és csodálattal keresik annak törvényszerűségét vagy az eszményeken keresztül várják annak revelációit. Távol áll egész filozófiájától minden kizárólagossági igény és gögös elbizakodottság, bár viszont, amit a saját szemével látott és a saját lelkének élményeiben megtapasztalt azt törhetetlenül vallotta is minden bizonytalankodás nélkül. Böhm Károly az a filozófusi lelkület, amely a legalkalmasabb a komoly és határozott tudományos theologusi karakter kialakításában való szolgálatra.

4. Böhm filozófiájának ebből az alapjelméből következik az ő nagyjelentőségű ismeretkritikai álláspontja, amelyet itt nem kívánunk egész terjedelmében ismertetni, azonban reámutatunk annak ama punctum saliens-ére, amely az ő filozófiája és a theologia szempontjából is a legfontosabb. Ő az ismerést úgy mondhatjuk természetűnek látta, vagy mondhatjuk, hogy a kettős megismerésnek olyan teoriáját alkotta meg, amelyet a szellem természete és a tapasztalat adatai egyformán a legteljesebb mértékig igazolnak.

A megismerést, általánosságban, tiszta értelmi munkának nézi a tudományos gondolkodás, mintha az értelem annyira tudná függetleníteni magát a szellem organizmusától, hogy önállóan tudna eljárni. Ez az álláspont a racionálizmus olyan maradványa, amelyet még azok az irányok sem tudtak teljesen kiküszöbölni, amelyek elvileg ellenkező állásponton vannak. Ennek a tényállásnak a következménye volt, hogy az utolsó évtizedekben a theológiában külön theologiai megismerésről kezdtek beszélni, amely merőben más mint akár a szellemi élet és világ egyéb tényeinek a megismerése. Ebben a megállapításban kétségtelen van bizonyos igazság, azonban az is kétségtelen, hogy a szellemi élet és világ egyéb tényeinek megismerése és a theologiai megismerés közötti különbség nem lényegbeli, hanem ugyanazon szellemi-minőségi megismerésnek a különböző módosulásaiból következik és ezeket a módosulásokat az ismereti tárgy különbözősége magyarázza.

A megismerés Böhm által alkotott teoriájának alapgondolata, Böhm találó szavaival, a következőkben foglalható

¹ Az ember és világ IV. kötet 436—37. lapokon.

össze: „... az ismerés csak annak önludatos ismétlése, amit a szellem nemtudatos változás alakjában létesített és művelt”¹ Eszerint a megismerés egyfelől nemtudatos változás, másfelől ennek öntudatos utánképzése. A megismerésben a képet nem öntudatunk hozza elő először, hanem nemtudatos kényszerűséggel létesül az ismerő alany „létezési mechanizmusa” következtében. „E létezési mechanizmus” eredménye az, hogy az alany *kényszerítetik* arra, hogy a képet olyannak vegye, a milyen — önkényétől függetlennek, külső hatalom által tőle kicsikartanak, változtathatatlanak minden erőlködése ellenére is.² A valóságnak a szellem nemtudatos és kényszerű változásaiban való jelentkezése biztosítja a megismerés tárgyias, reális voltát és az igazság mindig attól függ, hogy az így nyert kép és ennek öntudatos felujítása fedik-e egymást? — ha igen, akkor biztos igazságok birtokosai vagyunk.

A megismerésnek ez a theoriája lehetségessé teszi a theologia számára, hogy mindazokat a megállapításait, amelyek a *kényszerű tapasztalat* alapján állanak és amennyiben ezeket az öntudatos utánképzés fedi, igazságoknak nyilvánítsa azaz az ilyenek az igazság igényével lépjenek fel. Eszerint a theoria szerint a megismerés nem a pusztá értelem munkája, s illuzorius minden olyan az igazság igényével fellépő megállapítás, amely nélkülözi a tapasztalati alapot. A kényszerű tapasztalatot Böhm később egyszerűen „közvetlen élmény”-nek nevezte, amelyről azt mondja, hogy: „A megismerésre nézve első sorban a közvetlen élmény bír legfőbb fontossággal.”³ Az élménynek ez a felfogása biztosítja ennek a fogalomnak komoly értelmét, amennyiben világosan és tisztán elhatárolja azt minden önkényes szubjektív felvételtől, amely az utóbbi időben, nemcsak laikus körökben, de kritikai szellemű férfiak előtt is, nagy mértékben diszkreditálta ezt a különben pompás és találó fogalmat.

Böhm itt vázolt ismeretelméleti felfogása egyenesen utmutatásul szolgál a kálvinista theologia számára, amennyiben ez a filozófia egyenesen kálvinizmusunk szellemében sürgeti, hogy a *theologiai megismerés nem egyéb mint a közvetlen élményen át kényszerű tapasztalattá lett isteni kijelentés, amint az az Isten Igéjében előttünk áll.* Hangsúlyozza az ismeret, szubjektív eredetét, mert csak megszentelt sziveken át ömlik az isteni kijelentés ebben a világban, de ugyanolyan erővel az ismeret tárgyias érvényét is, mert az isteni kijelentés kényszerű erővel ragadja meg a lelkeket. Ez az álláspont határozottan kizár a theológiából minden *speculációt*, amely tapasztalati tartalommal nem bíró észfogalmak dialektikai analizisével és szintézisével akarja célját elérni és megfejteni a szoros érte-

¹ Az ember és világa I. kötet: Dialektika vagy Alapphilosophia, 17. lap.

² U. m. 17. lap.

³ A megértés, mint a megismerés középponti mozzanata. Akadémiai szétfoglaló értékezés. 1910. 26. lap.

lebenben vett theologiai, cristologiai stb. problémákat. A speculativ uton alkotott theologia lehet akármilyen ellenmondásmentes, de élettelenségét nem fedezheti el még olyan dagadó szöbőséggel sem. Ez az álláspont kizárja, a *historiai orthodoxyiát* is, amennyiben a kijelentésben adott objektív tények értékét csak a szubjektív átélés után ismeri el és vallja igazaknak és kötelezőknek. A szubjektív átélésre nézve elzárt üdvtények mint számára feloldhatatlanok legfeljebb csak örök feladatok lehetnek. De kizárja a pusztá *psychologizáló és historizáló liberális theologia* érvényét is, mert ez utóbbi az isteni kijelentés nagy tényeit csak a szétfolyó és határtalan *psychologiai* étményben látja valóságoknak, tehát mint *psychologiai reflexeket*, amelyeknek megfelelő objektív tények — szemében — ha vannak is, de nem jönnek lényeges számításba. Erre az álláspontra nézve elsősorban nem az alapul szolgáló objektív tények a fontosak, hanem azok pusztá reflexei. Ezen a theologiai állásponton lehetetlen a *historizáló theologia* is, amely egyetemes vallástörténeti tényezők összeműködésének és analogiájának tekinti az isteni kijelentést magába foglaló isteni Igét. A **Böhm filozófiájának** alapul szolgáló ismeretelméleti álláspont a *theológiát* egy olyan magasabb szempont birtokosává teszi, amelyről lehetségessé válik minden olyan irányt kizárni, amely a keresztyén üdvtapasztalatot részben megkárosítja, részben megkövesíti és magasabb igazságára emeli mindazokat a tanításokat, amelyek a keresztyén szellem gazdag kifejlését garantálják és segítik elő, és a *theologia igazságát* biztosítják. A Böhm filozófiájával dolgozó *theologia* a *kálvinizmus egyetemes és összefoglaló szellemének* megfelelő egyetemesen kötelező erejű és magasabb egységbe foglaló *theologia* kialakulását képes elősegíteni és munkálni.

5. Böhm Károly filozófiájában egészen eredeti tanrészlet a *projekció tan*. A valóság kikényszerített képe azáltal lehetséges, hogy a szellem a reá történt hatást magából kivetíti és az öntudatával szembesíti, A szellem a nemtudatos kényszerűséggel kivetített képének öntudatosan utánamenni szintén csak azáltal tud, hogy ismételten kivetíti azt, amit reá kényszerítetten nyert. A szellem egész élete *projekciók, vetületek* hosszú sora, mert minden életnyilvánulás és hatás mind a szellem *projiciáló* képességén nyugszik. Minden szellemi alkotás *projekciók* hálózata, amelyeket csak a *projiciáló szellemből* érthetünk meg. A *projekciók* *prolongációkká* válnak Böhm szerint, ha túlhaladják az egyes szellem belső síkjait és külső síkokba mennek át, vagyis társadalmiasulnak. Minden társadalmi intézmény ismét csak a *projiciáló szellemből* érthető meg. A vallásos intézmények, mint *gyülekezetek, közösségek, egyházak* igazi magyarázatukat *szellemi tények, mozgalmak, elhatározások és személyiségek* belső minőségű gyökereiből nyerik. Ezen a ponton a *theologia* ismét igen értékes indításokat nyer a *filozófia* részéről,

amennyiben, a vallásos tapasztalatok mellett, ennek a révén is meg kell látnia, hogy a vallásos-társadalmi intézmények nem a külső jogi alkotások eredményei, hanem a legbensőbb összefüggésben állanak az isteni kijelentés mértékével. A projekció és prolongáció tan a keresztyénség egész történeti fejlődését új világításba helyezik, amennyiben a keresztyén életnek külső tünetkezéseit úgy tüntetik fel mint az „örök keresztyénség” végtelen gazdag és kimerithetetlen tartalékának fenomenológiáját. Egy olyan univerzális és egységes felfogásra segít e tan, amelynél fogva a konfesszionális sajátosságok mind értéket nyernek, mert tudományosan igazolja, hogy a keresztyénség sajátos tehát eredeti nyilatkozatai, amelyekbe érdemes szeretettel elmerülni, másfelől pedig az ugyanazon fundamentum egyesítő erejét mutatja fel előttünk.

6. A Böhm filozófiájának legértékesebb részét az ő érték-elméleti kutatásai képezik. A theologia a maga leggazdagabb indítását innen nyeri, mert a theologia tárgyát képező keresztyén vallás mint általában a vallás a legbensőbb kapcsolatban van az értékelő szellemmel.

Böhm már azzal rendkívüli szolgálatot nyújt, a theológiának, hogy nagyszerű ismeretelméleti kritikájával lehetetlenné teszi a tudományos gondolkozásra nézve a hedonisztikus és utilisztikus értékelést mint végérvényest és teljesen igazolja minden támadással szemben az *ideálistikus értékelést*. A keresztyénség világnézeti védelmét egyenesen gyökerében végzi el és pedig úgy, hogy a keresztyén kegyesség és tapasztalat álláspontjáról teljes érvénnyel fogadhatjuk mindazokat a megállapításait, amelyekre ő tiszta tudományos gondolkozással jutott el. A keresztyén világnézet tudományos igazolásában teljel bizalommal építhetünk azokra az alapokra, amelyeket Böhm megvetett.

Böhm teljes tárgyilagossággal igazolta, hogy a legmagasabb értékelési mód, az ideálistikus értékelés amely épen azért, mert legmagasabb, egyedül érvényes, utolsó szó a valóság értékelésében. Ennek az értékelési módnak az álláspontján pedig egyedül értékes: a *nemes szellemiség*. Böhm e megállapítása érdekében folytatott rendkívül gondos vizsgálatai és igazolásai mindennemű szellemi értékelés számára olyan biztos kritériumot nyújtanak, amelyek — közelebről a vallástörténeti és vallásfilozófiai kutatásokban — egyedül biztos útmutatók és kánonok. Egész terjedelmében ismerjük azokat a nehézségeket, amelyek a *vallás igazságának, a keresztyénség abszolutságának a problémájában* rejlenek s végeredményben azt valljuk, hogy a legtudományosabb tisztasággal felépített theologia sem fog soha dönteni ezekben a kérdésekben, mert mind a kettőben való döntés, végső fokon az egyéni vallásos élet belső állásfoglalásán fordul meg, — azonban a tudomány sikján belül való döntés valószínűsége egyedül csak az értékelések ama tisztázása után és ennek alapján lehetséges, amelyet a Böhm filozófiája végzett.

A Böhme értékelmélete alapján lehetséges a tudományos theologiai megismerés számára, hogy egyéni vallásos tapasztalatainkat a világnézeti síkban is igazolni tudjuk azáltal, hogy igazoljuk az Isten Igéjében adott kijelentésnek mint értékrendszernek igazságát.

Ime! ezekben jelezhetjük, legfőbb pontjaiban, azokat a szolgáltatásokat, amelyeket a Böhme filozófiája nyújthat a theologia tudományos kialakításában. Ezek a szolgáltatások elsősorban módszerei jelentőségük és értékük csak akkor van a tudományosan képzett theologus kezében, ha az boldog birtokosa az „egy szükséges” kijelentésnek, de az ilyenek kezében új erősséget, az öntudat és önbizalom számára új lendületet jelent ez a filozófia az Isten dicsőségéért folytatott harcban.

T. S.

Irodalom.

Minerva könyvtár. A Minerva Rt. nagyjelentőségű új vállalat beindítását kezdte meg a jelzett cím alatt, dr. Tavasz Sándor és Rass Károly szakavatott szerkesztésében. A vállalat célja az, hogy izléses kiállítású, 4–6 ivnyi könyvecskékben a művelt erdélyi magyar közönség számára olyan szellemi táplálékot adjon, amely műveltségét, világnézetét és történeti öntudatát szélesítse és mélyítse s másfelől szépirodalmi alkotások közlése által nemes lelki gyönyörködtetését szolgálja. A vállalatnak tehát lesznek népszerű tudományos és szépirodalmi füzetei. A tudományos programrészt Tavasz Sándor, a szépirodalmi Rass Károly szerkesztik. A vállalat első száma már megjelent, ez Tavasz Sándornak Apáczai Cseri János személyiségéről és világnézetéről szóló munkája, amellyel a nagy erdélyi magyar kultúrhős háromszázéves születési évfordulóját méltó emlékekkel jelöli meg. A kis könyv mindazt felöleli, amit Apáczairól művelt magyar embernek tudnia kell s személyiségét igen vonzó és érdekes módon eleveníti meg. E füzet után nagy reményekkel tekintünk az oly rég várt és valóban életszükségletet képező vállalat jövője elé s mindenkinek a legmelegebben ajánljuk annak megszerzését.

Magyar kálvinista Sion. Elmélkedések és imák. Szerkesztette Kövy Árpád losonci ref. lelkész. Várady József kiadása Losonc. Megrendelhető Az Út kiadóhivatalánál. A 124 oldalas, csinosan kötött könyvecske konfirmációi emlékkönyvnek készült és magában foglalja a református hitvallás alapvonalait, a reformáció és a magyar reformáció rövid ismertetését, a bibliaolvasás,

imádkozás, éneklés jelentőségéről Károli Gáspárnak, Szikszay Györgynek és Szenci Molnár Albertnek klasszikus sorait, bibliai részeket, imádságokat, verseket, confessiót és a szeretet szolgálat igéit tartalmazza. Mint céljának kiválóan megfelelőt, ajánljuk testvéreink figyelmébe.

Theologiai szemle. Szerkeszti Csikesz Sándor, főmunkatárs Varga Zsigmond. Országos Református Lelkészegegyesület kiadása, Debrecen. Megjelenik kéthavonként. A folyóirat első száma valóságos nagy kötet, szinte fényűzően szép kiállításban, nagy folió alaku 96 oldalon jelent meg. Az utóbbi évek szomorú sorsra juttatták a tudományos teológiai irodalmat, nem volt lehetőség arra, hogy annak művelésére magyar folyóirat létesülhessen, annál nagyobb örömmel kell üdvözlőnk ezt a nagyszabású vállalkozást, amelynek már az első száma oly gazdag, termékeny és tanulságos, hogy méltán keltheti fel a legszebb reményeket. A folyóirat a teológiai tudomány, a vallásos és egyházi élet s az irodalom egész mezejét művelni, fejleszteni, ismertetni és ellenőrizni törekszik s így megbecsülhetetlen segítsége és barátja lesz a magát folyton képezni hivatott és köteles lekipásztornak. A folyóiratot meg lehet rendelni Az Út kiadóhivatala útján, amely gondoskodik annak megküldéséről is. Évi kedvezményes előfizetési ára csakis Az Útnál megrendelők részére 1600 Leí. Az összeget előre, egyszerre kell befizetni s kötelezettséget kell vállalni két évi előfizetésre, tehát 3200 Leinek befizetésére, amelynek második fele a második évfolyam első számának átvételekor fizetendő. Az aránylag magas árat a folyóirat nagy terjedelme indokolja.

Új kiadványaink.

Bartók György „Kant“ c. műve a közeli hetekben megjelenik. Ez lesz a legkitűnőbb népszerű kalauz a kétszázéves szellemóriás egész munkájának megismeréséhez és világnézetünkbe való beolvasztásához. A könyvre elő lehet jegyezni kiadóhivatalunknál.

Makkai Sándornak „Az erdélyi ref. egyházi irodalom 1850-től napjainkig“ c. tanulmánya, amely eleven, érdekes és tanulságos képét adja egyházunk egész szellemi életének az utolsó hetven év alatt, s amelyben a még ma élő és munkálkodó egyházi írói nemzedék munkásságának egésze is méltányolva és ismertetve van, sokak kívánságára a Ref. Szemléből különnyomat alakjában is elkészítettet s kiadóhivatalunknál 20 leiert megrendelhető.

Előfizetések nyugtázása.

Folyó évi június 15-éig a következő előfizetések folytak be kiadóhivatalunkhoz : Ref. lelkészi hivatal Pacsire 360, Özv. Csernák Istvánné Tamási 150, Borbáth Dániel 100, Pap József Gencs 116, Kósa Béla Szamosardó 100, Tar Mihály Abrudbánya 100, Háda Sándor Piroska 180, Muzsi István Zsobok 20, Barabás Béla 380, Kovács Lajos Brassó 75, Dr. Nagy Gyula Alsósófalva 150, Huszár Benedek Királyháza 170, Dr. Mezey Mihály M.-Lápos 150, Nagy Juliska Marosvásárhely 75, Csompó András Zovány 190, Ref. egyház Szováta 150, Keresztes Sándor Torda 345, Köblös István M.-Nemegye 100, Miszti Mihály Józsefháza 75, Fülöp Gyula Hátszeg 150, Kacsó Lajos Mezőmadaras 380, Derzsi Endre Kisgalambfalva 150, Nagy Pál Fintaháza 150, Péter Géza Kányád 340, Szabó Endre M.-Sziget 270, Nagy Domokos Szőkefalva 150, Deák Ferenc Kolozsvár 150, Bitay Béla Déva 150, László Zoltán M.-Illye 85, Csernák Béla Nagyvárad 200, Csorja Gyula Nagyvárad 100, Babos Sándor Kolozsvár 75, Szabó Frigyes 280, Spáczay Árpád Kolozsvár 75, Dr. Rácz Lajos N.-Ilonda 75, Ref. lelkészi hivatal Nagybaczon 150, Jancsó Lázár Páké 60 Lei.

BCU Cluj / Central University Library Cluj

